

UOT 633.1

PƏRVİZ FƏTULLAYEV

NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASI ŞƏRAİTİNDƏ BƏRK BUĞDA
HİBRİDLƏRİNİN MƏHSULDARLIĞI VƏ KEYFİYYƏT GÖSTƏRİCİLƏRİ

2018-2019-cu illərdə Naxçıvan Muxtar Respublikası şəraitində bərk buğdanın müxtəlif kombinasiyalı 60 hibridi üzərində tədqiqat işləri aparılmışdır. Bərk buğda hibridləri Bioresurslar İnstitutunun təcrübə sahəsində suvarma şəraitində sınaqdan çıxarılmışdır. Tədqiqatın əsas məqsədi bərk buğda hibridlərinin keyfiyyət göstəricilərinin (dənələrin şüşəvarılığı, dəndəki yapışqanlığın və zülalın faizlə miqdarı, 1000 ədəd dənənin kütləsi, dənələrin naturası, kül elementləri, nəmliyi və məhsuldarlığı) öyrənilməsi və müqayisə edilməsi olmuşdur. Müəyyənləşdirilmişdir ki, şüşəvarılığına görə daha yüksək göstərici (98,5%) *Hordeiforme* (Host) Koern. növmüxtəlifliyinə aid olan *Yaquət×Bəxt*, yapışqanlığın faizlə miqdarına görə daha yüksək göstərici (54%) *Erythromelan* Koern in Koern. et Wern. (1885) növmüxtəlifliyinə aid *Turan×Giorgio* 12571, zülalın dəndəki faizinə görə daha yüksək göstərici (21,5%) *Serulesens* növmüxtəlifliyinə aid *Tərtər×Kəhrəbə*, 1000 dənənin kütləsinə görə daha yüksək (61,8 q) *Leucurum* (Alef.) Koern in Koern. et Wern. (1885) növmüxtəlifliyinə aid olan *Yaquət×Əlinca-84*, natura kütləsinə görə daha yüksək (846 q/l) *Valenciae* Koern. növmüxtəlifliyinə aid olan *Giorgio* 12571×*Mirvari* və məhsuldarlığına görə daha yüksək göstərici (569 q/m²) *Melanopus* (Alef.) Koern. növmüxtəlifliyinə aid olan *Əlinca-84×Zatino* hibridlərində qeydə alınmışdır.

Açar sözlər: bərk buğda, hibrid, şüşəvarılıq, yapışqanlıq, natura, zülal, 1000 dənənin kütləsi, məhsuldarlıq.

Giriş. Müasir dövrdə payızlıq buğdaların keyfiyyət göstəricilərinə olan tələbat daha da yüksəkdir. Belə ki, dənənin naturası (bir litrlik qabda qramla): buğda üçün – 750 q/l-dən az olmamaqla; əlaq otları (zibil) qarışığı buğda üçün – 2% çox olmamaqla; dən qarışığı buğda üçün – 5% çox olmamaqla; nəmlik 13,0% çox olmamaqla; yapışqanlıq (kleykovina) – 3-cü sinif – 23% az olmamaqla buğda üçün – 2-ci qrupdan aşağı olmamaqla yapışqanlığın keyfiyyəti (göstərici: 65-85); şüşəvarılıq – 3-cü sinif buğda üçün – 40-45% həddlərində olmalıdır. Yuxarıda sadalanan keyfiyyət göstəricilərinin tələblərinə cavab verməyən məhsul çörək bişirmə sənayesi üçün yararsız hesab olunur. Ona görə də istehsal olunan taxıl məhsulunun keyfiyyətinin yüksəldilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Əhalinin yüksək keyfiyyətli çörək taxılına olan tələbatının ödənilməsi muxtar respublikada daima diqqət mərkəzində olan prioritet məsələlərdən sayılır. Muxtar respublika şəraitində yüksək məhsuldar və keyfiyyətli buğda dənənin istehsalı ərzaq təhlükəsizliyinin təminatında əsas yerlərdən birini tutur. Bu məsələnin həllində taxılçılıqla məşğul olan fermer və kəndli təsərrüfatlarının rolu böyükdür. Müasir dövrdə əkinçiliyin, həmçinin bazar iqtisadiyyatının tələblərinə cavab verə bilən, sadalanan xüsusiyyətlərə malik olan, yeni buğda sortlarının yaradılması dünya elminin son nailiyyətlərini, seleksiya və genetikanın müasir metodlarını tətbiq etmədən qeyri-mümkündür. Bu istiqamətdə zəruri uğurların qazanılması üçün müxtəlif təsərrüfat qiymətli ələmət və bioloji xüsusiyyətlərin geniş spektrinə malik zəngin genefondun mövcudluğu və seleksiya işlərində genefondan məqsədli istifadə olunması vacib məsələlərdən biridir.

Tədqiqatlarımızın da əsas məqsədi muxtar respublika şəraitində müxtəlif kombinasiyalı buğda (bərk və yumşaq) hibridlərinin məhsuldarlığı ilə yanaşı onların keyfiyyət göstəricilərinin

öyrənilməsi, qiymətləndirilməsi və müqayisəli xarakteristikasının aparılması, üstün xüsusiyyətlərinə görə fərqlənən sort və hibridlərin artınlarlaq fermer və kəndli təsərrüfatlarına tövsiyə edilməsidir.

Material və metodika. 2018-2019-cu illərdə tədqiqat materialı olaraq bərk buğdanın 57 hibridi Naxçıvan Muxtar Respublikası şəraitində öyrənilməsi üçün tədqiqat işlərinə cəlb edilmişdir. Tədqiq edilən buğda hibridlərinin toxumları AMEA Naxçıvan Bölməsi Bioresurslar İnstitutunun təcrübə sahəsində suvarma şəraitində səpilməmişdir. Səpin beynəlxalq deskriptorun tələblərinə uyğun şəkildə aparılmışdır.

Tarla şəraitində buğda hibridlərinin öyrənilməsi bu sahədə mövcud olan müasir metodik göstəricilər rəhbər tutulmaqla yerinə yetirilmişdir. Təcrübə işlərinin qoyulmasında V.F.Dorofeevin [5], Ə.C.Musayevin, H.S.Hüseynovun və Z.A.Məmmədovun [1] metodikalarından, riyazi hesablamalar isə B.A.Dospexova [3], bitkilərin əlamətlərinin təyini isə Beynəlxalq təsnifatı [4] görə aparılmışdır. Aqrotekniki tədbirlər muxtar respublika üçün ümumi qəbul edilmiş qaydada aparılmışdır.

Nümunələrin keyfiyyət göstəriciləri: zülal, nəmlik, yapışqanlıq, kül elementləri analizləri "Dənli-taxıl, paxlalı və texniki bitkilər" laboratoriyasında olan "Анализатор инфракрасный Спектран-119 М, ЛОМО фотонка плюс" cihazında nümunələrin 1000 dəninin kütləsi, natura çəkisi və məhsuldarlığı "Denver instrument APX-1502, max-1500 g, d = 0,01g" analitik tərəzidə aparılmışdır. Toxumların şüşəvarınlığını təyin etmək üçün sayğacılı ДС3-2 və ДС3-2 diafonoskoplarından istifadə olunmuşdur.

Alınmış nəticələrin müzakirəsi. "Dənli-taxıl, paxlalı və texniki bitkilər" laboratoriyasında tədqiq olunan bərk buğda hibridlərinin keyfiyyət göstəriciləri (zülal, nəmlik, yapışqanlıq, kül elementləri və s.) öyrənilmişdir (cədvəl).

Öyrənilən bərk buğda hibridlərinin keyfiyyət analizlərinin nəticələri göstərir ki, hibridlər arasında keyfiyyət göstəriciləri üzrə nəzərəcarpacaq dərəcədə fərqlər vardır.

Unüyükümə və yarma sənayesində şüşəvarı dənər unvarı dənələr nisbətən yüksək qiymətləndirilir. Şüşəvarılıqla dənər tərkibində olan zülal və yapışqanlıq arasında müsbət korrelyasiya mövcuddur. Bununla yanaşı tam şüşəvari və möhkəm endospermli dənər yüksək un çıxımına malik olub, ondan dənəvar un alınır ki, bu da çörəkbişirmə və makaron sənayesində yüksək qiymətləndirilir. Tədqiqatçıların fikrinə görə suvarma dənərin şüşəvarılığını müəyyən qədər aşağı salır, eyni zamanda isə kütləsini və natura çəkisini yüksəldir [2, s. 27-35]. Bizim tədqiqatlarda şüşəvarılıqla görə daha yüksək göstərici (98,5%) *Hordeiforme* (Host) Koern in Koern. et Wern. (1885) növmüxtəlifliyinə aid olan Yaquət×Bəxt hibridində qeydə alınmışdır. Qalan hibridlərdə bu göstərici 63-98 % arasında, orta rəqəm isə 81,36 % olmuşdur.

Tədqiq olunan hibridlərdə nəmlik orta hesabla 11,35% olmuşdur. Buğda dəninin və ondan hazırlanan çörəyin keyfiyyəti onun tərkibində olan zülalın miqdarından, fiziki-kimyəvi xüsusiyyətlərindən asılıdır. Zülal mənbəyi kimi dən keyfiyyəti ümumi zülalın miqdarı və onun qidalılıq əhəmiyyəti ilə müəyyən olunur ki, bu da sortun bioloji xüsusiyyətləri və becərmə şəraitindən asılı olaraq geniş (8-25%) diapazonda dəyişir. Becərmə yerindən və iqlim xüsusiyyətlərindən asılı olaraq buğda və digər dənli bitkilərdə zülalın miqdarı böyük dəyişikliyə məruz qalır. Bizim tədqiqatlarda zülalın dənədəki faizinə görə daha yüksək göstərici (21,5%) *Serullessens* növmüxtəlifliyinə

aid Tərtər×Kəhrəba hibridində qeydə alınmışdır. Qalan hibridlərdə bu göstərici 14,8-21,3% arasında dəyişilmiş, orta rəqəm isə 18,15% olmuşdur.

Cədvəl

Bərk buğda hibridlərinin keyfiyyət göstəriciləri

S. №	Hibrid	Şüşəvarılıq, %	Xam zülal, %	Nəmlik, %	Yapışqanlıq, (Alekovina) %	Kül elementləri, %	Natura çəkisi, q/l	1000 dəninin kütləsi, q	Məhsuldarlıq, q/m ²
Leucurum (Alef.) Koern in Koern. et Wern. (1885) növmüxtəlifliyi									
1	Tərtər-2×Pərinç qırmızı*	81,7	19,5	9,2	42,3	1,4	808	57,0	472,2
2	Giorgio 12571×Şərq	78,3	18,3	11,2	46,0	1,3	814	50,0	326,2
3	Mirbaşır-50×Qarabağ	75,5	19,9	11,3	51,8	1,3	795	51,2	377,8
4	Şərq×Qarabağ	83,2	19,7	12,3	53,8	1,3	782	52,6	564,2
5	Əlinca-84×Bəxt	93,0	17,7	11,3	43,5	1,3	793	50,0	344,0
6	Vüqar×Bəxt	97,0	19,5	10,8	50,8	1,3	836	51,4	503,2
7	Turan×Mirvari*	94,0	19,3	10,5	47,6	1,3	803	54,2	466,8
8	Şərq×Qarabağ*	83,5	15,6	12,0	38,7	1,3	796	53,4	295,6
9	Yaquət×Əlinca-84	78,0	18,9	11,7	47,9	1,3	798	61,8	466,2
10	Kəhrəba×Mirbaşır-50	79,0	18,9	11,0	48,9	1,3	779	55,6	468,4
11	Giorgio 12571×Mirbaşır-50	78,0	20,8	10,2	46,3	1,4	784	53,8	378,6
12	Tərtər×Zedoni 3d56*	65,7	17,2	12,4	43,4	1,2	810	53,0	475,8
13	Bərkətli-95×Tərtər	76,0	15,8	12,4	40,6	1,2	797	53,2	565,2
14	Pərinç (ağ)×Zedoni 3d56	73,0	16,8	12,4	42,7	1,2	754	49,8	445,2
15	Əlinca-84×Bərkətli-95*	70,0	15,7	11,6	40,1	1,3	770	51,6	541,8
16	Turan×Zedoni 3d56	85,0	19,1	10,7	43,6	1,3	774	54,8	412,6
17	Vüqar×Əlinca-84	79,0	14,8	12,0	38,0	1,3	792	48,4	463,4
Leucomelan (Alef.) Koern in Koern. et Wern. (1885) növmüxtəlifliyi									
1	Giorgio 12571×Qarabağ*	97,7	18,8	12,0	48,0	1,3	745	51,2	362,0
2	Pərinç qırmızı×Zedoni-3d56*	65,0	20,0	12,1	53,1	1,3	790	47,6	527,4
3	Giorgio 12571×Qarabağ	95,7	20,5	11,2	53,4	1,2	770	45,6	447,0
4	Mirbaşır-50×Giorgio 12571	97,0	20,0	11,1	49,3	1,3	758	47,6	495,0
5	Vüqar×Yaquət	88,5	21,3	10,7	49,7	1,3	813	50,2	431,2
6	Mirbaşır-50×Bərkət*	95,3	19,1	11,3	49,8	1,3	769	48,2	541,6
7	Yaquət×Qaraqulçu-2*	97,4	18,6	11,1	49,5	1,3	791	46,6	483,4
8	Bərkətli-95×Əlinca-84	83,7	17,6	11,1	45,6	1,3	767	51,2	528,8
9	Bərkətli-95×Vüqar*	76,0	18,8	11,2	47,7	1,4	787	55,2	533,0
10	Tərtər-2×Karolodeskaya*	63,0	19,9	11,6	50,8	1,2	816	53,0	510,0
Melanopus (Alef.) Koern in Koern. et Wern. (1885) növmüxtəlifliyi									
1	Mirvari×Bərkət	72,5	17,9	11,2	48,0	1,3	803	49,0	457,2
2	Kəhrəba×Mirvari	73,8	14,9	12,9	39,9	1,3	777	48,0	418,6
3	Əlinca-84×Zatino	98,0	18,4	12,1	48,5	1,3	773	53,6	569,0
4	Giorgio 12571×Mirbaşır-50	90,5	17,4	12,1	41,5	1,2	815	53,4	462,0
5	Bərkət×Turan	90,7	19,2	10,4	43,5	1,3	845	53,2	275,2

6	Tərtər×Turan	79,0	16,6	11,5	38,4	1,3	812	57,2	393,2
<i>Hordeiforme</i> (Host) Koern in Koern. et Wern. (1885) növmüxtəlifliyi									
1	Vüqar×Qaraqılıç-2	93,5	14,9	11,9	35,5	1,3	828	51,6	430,4
2	Zedoni-3d56×Pərinç (ağ)	75,5	17,9	12,0	44,3	1,3	753	49,6	428,8
3	Zedoni-3d56×Pərinç (qır).*	76,3	19,7	11,2	50,8	1,3	816	50,0	408,4
4	Zatino×Bərekətli-95*	78,0	20,2	9,5	42,0	1,4	821	48,0	471,2
5	Bəxt×Bərekətli-95	80,3	18,4	10,9	41,0	1,3	801	49,0	329,8
6	Yaquət×Bəxt	98,5	18,0	11,0	42,7	1,2	824	49,8	531,4
7	Bəxt×Yaquət	87,0	15,0	12,1	37,4	1,3	814	49,2	555,0
<i>Apulicum</i> Koern. növmüxtəlifliyi									
1	Zedoni-3d56×Tərtər-2	75,6	18,1	11,6	45,0	1,2	824	50,6	304,6
2	Zedoni-3d56×Pərinç (ağ)	77,5	16,6	10,7	33,8	1,3	787	50,2	397,0
3	Əlinca-84×Qaraqılıç-2*	76,0	16,9	11,9	42,1	1,3	787	53,4	431,2
4	Zedoni-3d56×Qırmızı buğ.	75,0	15,2	12,8	40,1	1,2	798	54,2	446,2
5	Bərekətli-95×Şiraslan-23	76,5	18,8	11,3	49,1	1,3	756	54,2	468,4
<i>Valenciae</i> Koern. növmüxtəlifliyi									
1	Giorgio 12571×Mirvari	77,7	17,3	11,0	41,5	1,3	846	47,8	370,8
2	Zedoni-3d56×Pərinç qır.	75,3	17,3	11,7	43,7	1,3	727	53,4	297,2
3	Mirbaşır-50×Şarq	76,0	15,9	13,2	41,1	1,2	782	52,6	491,0
4	Şiraslan-23×Vüqar	90,8	17,1	11,1	41,2	1,3	777	51,8	398,0
<i>Serulesens</i> növmüxtəlifliyi									
1	Tərtər×Qarabağ	97,7	15,7	12,2	40,0	1,2	823	52,2	326,8
2	Tərtər×Kəhrəbə*	63,5	21,5	9,3	47,2	1,4	797	56,8	523,2
3	Tərtər×Karolodeskaya	83,0	16,9	10,7	40,6	1,3	811	50,4	337,4
4	Kəhrəbə×Mirbaşır-50	85,7	17,1	11,1	39,1	1,4	821	56,8	478,6
<i>Erythromelan</i> Koern in Koern. et Wern. (1885) növmüxtəlifliyi									
1	Turan×Giorgio12571	78,2	20,3	11,7	54,0	1,3	783	52,4	327,0
2	Yaquət×Bərekətli-95	65,5	16,9	11,8	41,8	1,3	793	50,2	489,2
<i>Provinciale</i> (Alef.) Koern in Koern. et Wern. (1885) növmüxtəlifliyi									
1	Tərtər×Giorgio 12571	73,6	19,4	11,1	41,7	1,3	808	52,8	391,2
<i>Italicum</i> (Alef.) Koern in Koern. et Wern. (1885) növmüxtəlifliyi									
1	Vüqar×Bərekətli-95	83,5	18,3	10,9	45,6	1,4	755	49,6	469,2

Buğda dənindən alınan çörəyin keyfiyyəti dəndə olan yarışqanlığın keyfiyyətindən və miqdarından çox asılıdır. Yaxşı keyfiyyətli çörək almaq üçün isə dəndə olan yarışqanlığın miqdarı 25%-dən aşağı olmamalıdır. Becərmə şəraitindən asılı olaraq dəndəki yarışqanlığın miqdarı 15-50%-ə qədər dəyişə bilər. Tədqiqata daxil edilmiş hibridlər içərisində dəndəki yarışqanlığın faizlə miqdarına görə daha yüksək göstərici (54%) *Erythromelan* Koern in Koern. et Wern. (1885) növmüxtəlifliyinə aid Turan×Giorgio12571 hibridində qeydə alınmışdır. Qalan hibridlərdə bu göstərici 33,8-53,8% arasında, orta rəqəm isə 44,79% olmuşdur.

Kül elementləri (azot, fosfor, kalium və s.) əsasən buğda bitkisinə daha intensiv surətdə boruya çıxma və sünbülləmə fazasında daxil olur. Bu maddələr çatışmadıqda buğda bitkisi şaxtaya daha dözümsüz olur. Fosfor buğda bitkisinin köklərinin daha çox inkişaf etməsinə səbəb olur ki, bu da onların şaxtaya davamlılığını artırır. Bizim təcrübələrdə kül elementləri arasındakı fərq nəzərə cəpəcaq dərəcədə olmamışdır. Hibridlərdə kül elementləri orta hesabla 1,29% təşkil etmişdir.

Dənin naturası və ya həcm kütləsi bir litrdə olan dənin çəkisidir. Bu göstərici dənin sıxlığından, təmizliyindən, nəmliyindən və s. asılı olaraq dəyişə bilər. Analiz olunan bərk buğda

hibridlərinin dənin natura kütləsinə görə daha yüksək (846 q/l) *Valenciae* Koern. növmüxtəlifliyinə aid olan Giorgio 12571×Mirvari hibridində qeydə alınmışdır. Qalan hibridlərdə bu rəqəm 727-845 q/l arasında təbəddüd etmişdir. Bu göstərici üzrə orta rəqəm 792,6 q/l olmuşdur.

1000 dənin kütləsinin qiyməti ona görə əhəmiyyətli əlamətdir ki, o bitkilərin müxtəlif böyümə və inkişaf mərhələlərində kompleks xüsusiyyətlərin qarşılıqlı təsiri ilə formalaşır və əkin materialında nəzərdə tutulmuş məhsulun əsasını təşkil edən amillərdən biridir. 1000 dənin kütləsi nə qədər çox olarsa dənin keyfiyyəti də yüksəlmiş olur. 1000 dənin kütləsi yüksək olan toxumlardan daha yüksək məhsul alınır. Bu göstərici sortdan, təbii-iqlim şəraitindən, becərmə texnologiyasından, sələfdən, mineral gübrələrdən və s. asılıdır. Bizim tədqiqatlarda 1000 dənin kütləsinə görə daha yüksək (61,8 q) *Leucurum* (Alef.) Koern in Koern. et Wern. (1885) növmüxtəlifliyinə aid olan Yaquət×Əlinca-84 hibridi olmuşdur. Qalan hibridlərdə 1000 dənin kütləsi 45,6-57,2 q arasında təbəddüd etmişdir. Tədqiq olunan hibridlər üzrə 1000 dənin kütləsinə görə orta rəqəm 51,7 q olmuşdur.

Məhsul sortun başlıca göstəricilərindən biri olub, öz növbəsində onun bir sıra komponentlərindən – vahid sahəyə düşən bar verən bitkilərin miqdarından, sünbüllərin sayından və s. formalaşır. Sınaqdan çıxarılan müxtəlif kombinasiyalı bərk buğda hibridləri içərisində məhsuldarlığına görə daha yüksək göstərici (569 q/m²) *Melanopus* (Alef.) Koern in Koern. et Wern. (1885) növmüxtəlifliyinə aid olan Əlinca-84×Zatino, *Leucurum* (Alef.) Koern in Koern. et Wern. (1885) növmüxtəlifliyinə aid Bərekətli-95×Tərtər (565,2 q/m²), *Hordeiforme* (Host) Koern in Koern. et Wern. (1885) növmüxtəlifliyinə aid olan Bəxt×Yaquət (555 q/m²) hibridlərində qeydə alınmışdır. Bu göstərici üzrə orta rəqəm 440,7 q/m² olmuşdur.

ƏDƏBİYYAT

1. Musayev Ə.C., Hüseynov H.S., Məmmədov Z.A. Dənli taxıl bitkilərinin seleksiyası sahəsində tədqiqat işlərinə dair tarla təcrübələrinin metodikası. Bakı, 2008, 88 s.
2. Гусейнов А.Г. Пути повышения качества зерна пшеницы. Баку: Елм, 1982, 108 с.
3. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта. М.: Агропромиздат, 1985, 351 с.
4. Международный классификатор СЭВ рода *Triticum* L. Л., 1984, 84 с.
5. Методические указания по изучению мировой коллекции пшеницы / Под ред. В.Ф. Дорофеева. Л.: ВПР, 1977, 27 с.

AMEA Naxçıvan Bölməsi
E-mail: p_fatullaev@mail.ru

Parviz Fatullayev

PRODUCTIVITY AND GRAIN QUALITY OF DURUM WHEAT HYBRIDS IN THE CONDITIONS OF THE NAKHCHIVAN AUTONOMOUS REPUBLIC

The studies were conducted during 2018-2019 at the experimental site of the Institute of Bioresources in the soil and climatic conditions of the Autonomous Republic over 57 hybrids of

different combinations of durum wheat. The aim of the research was to determine the quality indicators (glassiness, weight of 1000 grains, grain nature, protein, gluten, ash elements and productivity) of winter durum hybrids and compare them with each other. It was found that the hybrid (Yaqu $\times$ Baxt) belonging to the species *Hordeiforme* (Host) Koern. differs in vitreousness – 98,5%; hybrid (Turan $\times$ Giorgio 12571) belonging to the species *Erythromelan* Koern in Koern. et Wern. (1885). Gluten content in grain is 54,0%; hybrid (Tərtər $\times$ Kəhrəbə) belonging to the variety of *Serulessens* differs in the protein content in the grain of 21,5%; hybrid (Yaqu $\times$ Alinca-84) belonging to the species *Leucurum* (Alef.) Koern. differs in mass of 1000 grains – 61,8 g; hybrid (Giorgio 12571 $\times$ Mirvari) belonging to the species of *Valenciae* Koern. by nature of grain is 846 g/l and a hybrid (Alinca-84 $\times$ Zatino) belonging to the species *Melanopus* (Alef.) Koern. differs in productivity – 569 g/m².

Keywords: durum wheat, hybrids, vitreous, gluten, protein, grain nature, mass of 1000 grains, productivity.

Парвиз Фатуллаев

УРОЖАЙНОСТЬ И КАЧЕСТВО ЗЕРНА ГИБРИДОВ ТВЕРДОЙ ПШЕНИЦЫ В УСЛОВИЯХ НАХЧЫВАНСКОЙ АВТОНОМНОЙ РЕСПУБЛИКИ

Исследования проводились в течение 2018-2019 годов на опытном участке Института Биоресурсов в почвенно-климатических условиях автономной республики над 57 гибридами разных комбинаций твердой пшеницы. Целью исследований являлось определение качественных показателей (стекловидность, масса 1000 зерен, натура зерна, белок, клейковина, зольные элементы и урожайность) гибридов озимой твердой пшеницы и сравнение их между собой. Было выяснено что, гибрид (Yaqu $\times$ Baxt) относящийся к разновидности *Hordeiforme* (Host) Koern. отличается по стекловидности – 98,5%; гибрид (Turan $\times$ Giorgio 12571) относящийся к разновидности *Erythromelan* Koern in Koern. et Wern. (1885). отличается по содержанию клейковины в зерне – 54,0%; гибрид (Tərtər $\times$ Kəhrəbə) относящийся к разновидности *Serulessens* отличается по содержанию белка в зерне – 21,5%; гибрид (Yaqu $\times$ Alinca-84) относящийся к разновидности *Leucurum* (Alef.) Koern. отличается по массе 1000 зерен – 61,8 г; гибрид (Giorgio 12571 $\times$ Mirvari) относящийся к разновидности *Valenciae* Koern. по натуре зерна – 846 г/л а гибрид (Alinca-84 $\times$ Zatino) относящийся к разновидности *Melanopus* (Alef.) Koern. отличается по урожайности – 569 г/м².

Ключевые слова: твердая пшеница, гибриды, стекловидность, клейковина, белок, натура зерна, масса 1000 зерен, урожайность.

(Aqrar elmləri üzrə elmlər doktoru, dosent Varis Quliyev tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma tarixi:

İlkin variant 15.10.2019

Son variant 11.12.2019